

MIGRASI KELUAR DAN REBAKAN BANDAR: BUKTI DI PINGGIRAN WILAYAH METROPOLITAN LEMBAH KLANG, MALAYSIA

(Outmigration and Urban Sprawl: Evidences from the Peripheries of Klang Valley Metropolitan Region, Malaysia)

Katiman Rostam, Mohd Fuad Mat Jali & Aishah@Eshah Hj Mohammad

ABSTRAK

Migrasi keluar dari wilayah metropolitan ke kawasan pinggir pada masa kebelakangan ini adalah suatu trend global. Dalam era globalisasi ekonomi wilayah metropolitan memainkan peranan yang penting dalam pembangunan negara. Wilayah sedemikian telah menjadi fokus kepada pelaburan, khususnya pelabur asing langsung kerana kelebihan daya saingnya. Ketiadaan tanah yang sesuai untuk dimajukan di kawasan teras telah menyebabkan banyak firma pembuatan dan perkhidmatan menempatkan diri atau memindahkan aktiviti mereka ke kawasan pinggir wilayah metropolitan. Peningkatan penawaran peluang pekerjaan dan kawasan kediaman bandar yang baru telah menarik isi rumah termasuk mereka yang tinggal di zon teras, untuk berpindah ke kawasan yang baru membangun. Hal ini menggalakkan proses rebakan bandar di kawasan tersebut. Makalah ini bertujuan membincangkan pola migrasi penduduk yang tinggal di dalam dan sekitar Wilayah Metropolitan Lembah Klang serta hubungannya dengan rebakan bandar. Menggunakan data banci penduduk dan perumahan tahun 2000, juga data kaji selidik yang dilakukan secara rawak bersistematik terhadap isi rumah yang tinggal di daerah Hulu Langat, Sepang dan Kuala Langat, pola migrasi penduduk di wilayah tersebut dianalisis. Hasil analisis menunjukkan bahawa migrasi intra Negeri Selangor merupakan pola yang dominan (71 peratus) bagi tempoh 1996-2000. Bagaimana pun 41 peratus daripada penduduk yang berpindah keluar dari Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur, zon teras Wilayah Metropolitan Lembah Klang, bergerak menuju ke Negeri Selangor. Selanjutnya lebih 43 peratus migran yang berpindah ke kawasan pinggir wilayah metropolitan tersebut berasal dari zon teras dan dalaman khususnya Bandaraya Kuala Lumpur, Klang dan Petaling. Kebanyakan migran terdiri daripada isi rumah yang berpendidikan, berpendapatan sederhana, mempunyai saiz keluarga agak besar, bekerja di kawasan sekitar 10 kilometer dari tempat kediaman dalam sektor pembuatan dan perkhidmatan. Majoriti isi rumah berpindah kerana ingin memiliki hartanah atau rumah kediaman sendiri yang harganya dikatakan lebih murah berbanding dengan harga yang ditawarkan di zon teras dan dalaman wilayah tersebut. Migrasi ini cenderung untuk menunjukkan bahawa aliran pergerakan keluar dari zon teras dan dalaman ke pinggir wilayah metropolitan sedang berlaku dan ini diikuti oleh proses rebakan bandar yang pesat. Pihak berkuasa negeri dan tempatan bagi kedua-dua kawasan asal dan destinasi di mana migrasi berlaku sewajarnya mengambil langkah proaktif untuk menangani isu tersebut.

Kata Kunci: *Migrasi keluar, kawasan pinggir wilayah metropolitan, zon teras, pembangunan hartanah dan rebakan bandar*

ABSTRACT

Outmigration from within to the peripheral areas of a metropolitan region is currently a global trend. In the era of economic globalisation, a metropolitan region plays pivotal role in national development. The region has become the focus of investment, particularly for the foreign direct investors owing to its competitiveness. Unavailability of land in the central areas has compelled many manufacturing as well as service firms to locate or relocate their activities in the fringe areas of the region. The emerging employment opportunities and new townships have attracted people including those living in the central areas to migrate to the newly developing areas, resulting in the rapid process of urban sprawl in the area.

The present article discusses the patterns of migration of people living in and around the Klang Valley Metropolitan Region, Malaysia and its relationship with the process of urban sprawl. Using the 2000 census data and a questionnaire survey conducted randomly on respondents living in the district of Hulu Langat, Sepang and Kuala Langat, patterns of migration of people in the region were analysed. Result of the analysis showed that intrastate migration to the state of Selangor has been a predominant pattern of migration during 1996-2000 period. However, a total of 41 percent of migrants who moved to Selangor were originated from the Federal Territory Kuala Lumpur, the core area of Klang Valley Metropolitan Region. In addition, more than 43 percent respondents who migrated to peripheral areas were originated from places such as Kuala Lumpur, Klang and Petaling, the core and inner zones of the metropolitan region. The migrants were mostly educated households with a considerable family size, middle income earners and working in places less than 10 kilometers distant from their place of residence in manufacturing and services sectors. Majority of the migrants migrated to the present place of living due to desire to own land and housing properties which they thought were much cheaper in the peripheries as compared to prices in the core and inner zones. This patterns tend to suggest that there is enough evident to show that outmigration from the central areas of the metropolitan region and the process of urban sprawl are currently occurring. The state and the local authorities of both places of origin and destination where the migration occurs should have a proactive measures in dealing with the issue.

Keywords: *Outmigration, peripheral areas of a metropolitan region, central zones, property development and urban sprawl*

PENGENALAN

Proses migrasi keluar penduduk dari wilayah metropolitan ke zon pinggir sedang berlaku dengan pesat di kebanyakan bandar raya metropolitan di seluruh dunia termasuk bandar raya metropolitan di Asia Tenggara seperti Jakarta, Bangkok Manila dan dalam skala yang lebih kecil Kuala Lumpur (Drakakis-Smith 2000). Proses migrasi penduduk ke kawasan pinggir metropolitan telah menggalakkan suburbanisasi dan rebakan bandar. Akibatnya petempatan desa yang terletak di pinggir wilayah metropolitan mengalami perubahan yang amat pesat. Sempadan tepu bina bandar juga sedang mengalami perluasan.

Hugo (1996) dan Jones (1997) melaporkan bahawa pembandaran desa di pinggir metropolitan boleh berlaku melalui beberapa cara. Antara cara tersebut termasuklah melalui perkembangan jaringan sistem pengangkutan bandar. Perkembangan ini seterusnya menggalakkan mobiliti penduduk dan perkembangan guna tanah perumahan, perindustrian, perdagangan, perkhidmatan khususnya ruang pejabat, institusi pendidikan dan perniagaan retail skala besar, ke kawasan pinggir. Melalui proses ini juga, pejabat yang menempatkan pelbagai aktiviti perkhidmatan pengeluar yang penting kepada bandar, kilang perindustrian dan rumah kediaman turut berkembang ke pinggir. Perpindahan fungsi bandar ke kawasan pinggir telah menggalakkan migrasi penduduk ke kawasan yang sama. Sebahagian migran berasal dari kawasan tengah bandar. Mereka berpindah ke pinggir kerana tertarik dengan peluang pekerjaan, memiliki rumah atau tapak rumah kediaman atau pun kemudahan komuniti termasuk pusat membeli belah moden yang baru dibina di kawasan pertumbuhan baru di pinggir metropolitan. Kecenderungan ini dapat diperhatikan di pinggir wilayah metropolitan Lembah Klang dengan pusat utamanya Kuala Lumpur.

Sehubungan pengenalan di atas, makalah ini bertujuan untuk membuktikan bahawa terdapat suatu aliran migrasi yang ketara dari zon teras ke pinggir. Perbincangan meliputi ciri migran dan pola migrasi keluar penduduk ke kawasan pinggir wilayah metropolitan Lembah Klang. Wilayah metropolitan Lembah Klang di sini dirujuk kepada konurbasi yang

mengandungi bandar raya metropolitan Kuala Lumpur, bandar gabungannya iaitu Petaling Jaya, Subang Jaya, Shah Alam, Klang, Ampang Jaya dan Selayang, termasuk juga zon tepu bina wilayah berkenaan. Dalam kajian ini, Perbandaran Kajang yang terletak berhampiran dengan Kuala Lumpur, tidak dikira sebagai bandar gabungan kerana letakannya di Lembah Langat. Sementara zon pinggir wilayah metropolitan di sini dirujuk kepada kawasan yang berada di luar sempadan wilayah metropolitan tersebut.

Bagi mencapai tujuan kajian ini, kawasan pinggir wilayah metropolitan Lembah Klang yang terletak di anjung selatan Negeri Selangor Darul Ehsan, iaitu daerah Hulu Langat, Kuala Langat dan Sepang telah dipilih sebagai contoh. Walau pun daerah ini terletak di pinggir tetapi kini mengalami perubahan yang cukup pesat. Dalam kajian ini, data tentang migrasi yang diterbitkan oleh Jabatan Perangkaan Malaysia tahun 2000 telah dianalisis. Data tentang pola migrasi pula dikumpulkan melalui kaji selidik. Kaji selidik tersebut dijalankan di empat buah kawasan perumahan baru (kurang 10 tahun) di pinggir wilayah metropolitan iaitu Bandar Baru Bangi (Daerah Hulu Langat), Banting (Daerah Kuala Langat), Pekan Dengkil dan Bandar Baru Salak Tinggi (Daerah Sepang). Menggunakan borang soal selidik yang telah diuji sebelumnya, sebanyak 266 responden yang dipetik secara rawak bersistematik yang distratifikasikan mengikut saiz isi rumah kawasan kajian dan jenis rumah, telah dikaji selidik. Kaji selidik ringkas tersebut hanya memberi tumpuan kepada pola migrasi dan sebab berpindah sahaja. Analisis awal ini hanya untuk membuktikan aliran wujudnya trend perpindahan dari zon teras ke pinggir wilayah metropolitan Lembah Klang.

PERKEMBANGAN WILAYAH METROPOLITAN LEMBAH KLANG

Pemindahan sebahagian aktiviti pembuatan dari negara maju ke negara membangun kerana mencari lokasi bagi kos pengeluaran yang rendah telah menggalakkan kemasukan para pelabur asing langsung ke bandar metropolitan di negara membangun (Krugen & Elizondo 1996). Bandar raya metropolitan di negara membangun menawarkan tenaga buruh kurang mahir, separuh mahir dan mahir yang ramai dengan kos lebih murah berbanding negara maju terutamanya bagi aktiviti pemasangan dan pengeluaran bahan komponen semi konduktor, perkakas elektrik dan elektronik. Selain tarikan kos pengeluaran yang rendah, kini bandar raya metropolitan dan suburbianya juga mempunyai daya tarikan daripada segi faedah aglomerasi ekonomi pbandaran seperti terdapatnya pelbagai aktiviti perkhidmatan pengeluaran dan wujudnya ekonomi persetempatan terutamanya yang berkaitan dengan tadbir urus bandar, keadaan ekonomi dan kelebihan sumber manusianya yang mahir. Penumpuan ini menyebabkan bandar metropolitan di negara membangun berkembang pesat dan cenderung untuk membentuk bandar raya mega.

Selain tekanan pasaran akibat perubahan ekonomi global, proses suburbanisasi dan rebakan bandar ke pinggir wilayah metropolitan juga berlaku kerana tekanan penduduk dan guna tanah yang padat di zon teras bandar (Nazrul Islam 1996; Gordon & Richardson 2000). Sehubungan itu Mieszkowski dan Mills (1993) menjelaskan bahawa suburbanisasi adalah suatu fenomena sejagat yang terjadi akibat pertambahan penduduk dan pendapatan isi rumah bandar raya dan peningkatan taraf penyediaan kemudahan pengangkutan. Di samping itu, perubahan cita rasa pengguna terhadap pilihan tempat kediaman dan kemudahan sosial serta wujudnya persaingan guna tanah khususnya untuk tujuan perumahan dan komersial, turut menggalakkan perkembangan kawasan pinggir bandar menjadi suburbia. Walau pun trend ini dijangkakan bersifat sementara kerana persaingan dalam penawaran buruh separuh mahir yang murah seperti

yang terdapat di negara membangun amat dinamik serta cenderung berpindah lokasi, terutamanya dalam konteks rantau Asia Pasifik, tetapi perkembangan bandar raya metropolitan akan berterusan (McGee 1995). Kecenderungan ini dapat diperhatikan di Malaysia, khususnya di Lembah Klang.

Di Malaysia, Kuala Lumpur yang penduduknya mencapai 1.3 juta adalah satu-satunya bandar yang boleh digelar bandar raya metropolitan. Pada masa ini, pertumbuhan penduduk Kuala Lumpur dan Petaling Jaya yang telah agak lama dibina didapati agak perlahan. Kadar purata pertumbuhan tahunan bagi tempoh 1991-2000 adalah yang terendah di Lembah Klang iaitu masing-masing 1.3 peratus dan 2.5 peratus. Sebaliknya bandar Subang Jaya yang berpenduduk seramai kira-kira 423,000 merupakan sebahagian zon dalaman yang relatifnya agak baru dibina, mencatatkan pertumbuhan yang amat pesat (18.7 peratus). Ini mungkin disebabkan migrasi penduduk masuk ke kawasan perumahan suburbia baru yang dianggap elit bagi penduduk Lembah Klang. Begitu juga bandar baru yang lain seperti Shah Alam yang penduduknya berjumlah kira-kira 319,600 dan Ampang Jaya dengan penduduk seramai 478,600, telah mencatatkan purata kadar pertumbuhan tahunan yang pesat iaitu masing-masing 7.8 peratus dan 5.5 peratus bagi tempoh yang sama. Bagaimana pun, purata kadar pertumbuhan penduduk Selayang agak kurang pesat (3.7 peratus). Ini mungkin disebabkan tidak banyak pembukaan kawasan perumahan baru di bandar tersebut berbanding bandar Subang Jaya dan Shah Alam. Kecenderungan penduduk untuk mendiami kawasan petempatan bandar yang baru juga tergambar melalui peningkatan kadar pertumbuhan penduduk di kawasan tepu bina (di luar sempadan Pihak Berkuasa Tempatan). Dalam tempoh 1991-2000, penduduk kawasan tepu bina di wilayah metropolitan Lembah Klang mengalami pertumbuhan 10.7 peratus setahun, suatu kadar yang amat pesat. Selain kemasukan penduduk dari luar, perkembangan penduduk di kawasan tepu bina mungkin juga disebabkan oleh migrasi keluar penduduk dari kawasan teras yang telah lama wujud khususnya di bandar Klang dan Petaling Jaya.

Perkembangan bandar raya metropolitan dan suburbianya memberi tekanan kepada kawasan desa di zon pinggiran wilayah metropolitan. Kecenderungan para pelabur dalam sektor pembuatan menerokai dan menempatkan semula firma mereka di pusat pertumbuhan baru yang terletak di pinggiran termasuk yang kawasan di luar wilayah metropolitan merupakan antara sebab berlakunya perubahan pesat di zon tersebut. Dasar kerajaan yang menyahpusatkan fungsi yang dilaksanakan oleh pemerintah khususnya dalam subsektor pentadbiran awam dan pendidikan, juga para pelabur dalam subsektor perkhidmatan peruncitan skala besar dan organisasi multi-unit yang lain ke kawasan tersebut telah turut menyumbang kepada perubahan di zon berkenaan (Chang & Harrington 2000).

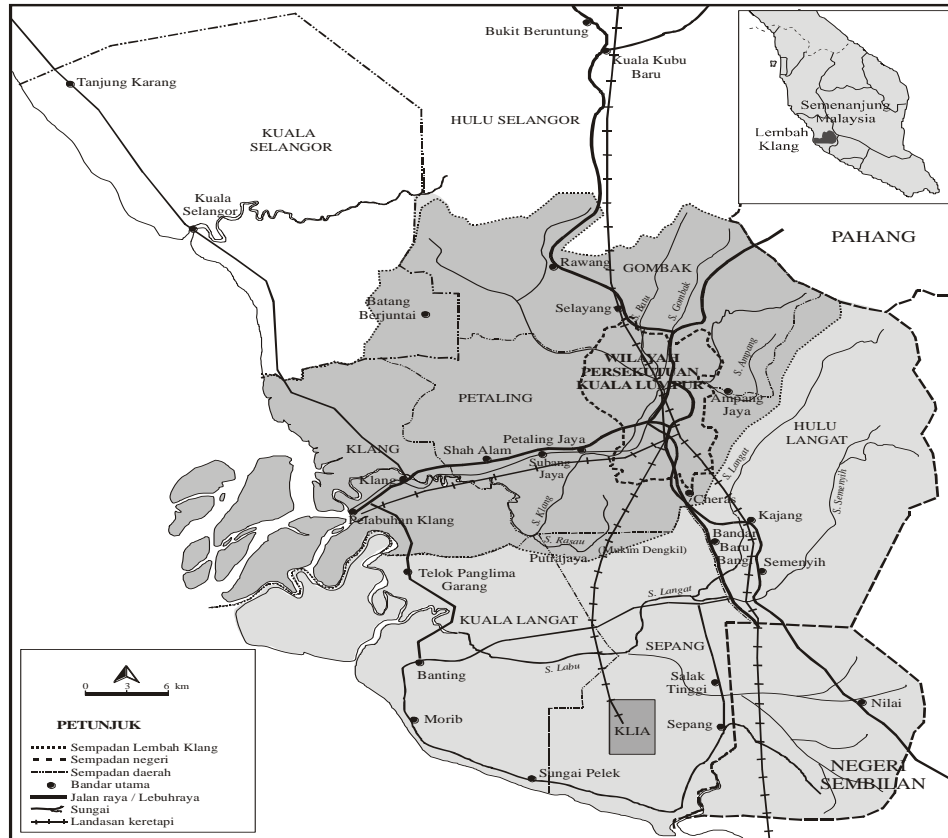
Pada dasarnya, zon peralihan desa-bandar di pinggiran wilayah metropolitan adalah kawasan yang paling dinamik. Kawasan ini juga menerima penduduk melalui migrasi dari luar wilayah mahu pun dari zon teras dan zon dalaman wilayah metropolitan berkenaan. Isi rumah di kawasan ini juga mengalami perubahan pekerjaan yang sangat ketara (Katiman Rostam 1997). Selain itu, perubahan landskap budaya seperti yang dapat diperhatikan melalui guna tanah daripada pertanian kepada bukan pertanian seperti perumahan, institusi, kemersial dan perindustrian juga berlaku dengan pesat. Ini menunjukkan bahawa guna tanah bandar sedang berkembang dan rebakan bandar sedang berlaku.

ZON TERAS DAN PINGGIRAN WILAYAH METROPOLITAN LEMBAH KLANG

Secara umumnya, sesebuah wilayah bandar raya metropolitan dapat dibahagikan kepada beberapa zon. Pengezonan wilayah metropolitan Lembah Klang telah dilakukan oleh beberapa pengkaji. Misalnya Lee Boon Thong (1996) dan Jones *et. al.* (2000) telah membahagikan wilayah tersebut kepada tiga zon iaitu zon teras, zon dalaman dan zon pinggir. Zon teras dirujuk kepada kawasan pentadbiran bandar raya metropolitan Kuala Lumpur. Manakala zon dalaman meliputi semua kawasan sekitar di luar zon teras termasuk bandar gabungan dan kawasan tepu binanya yang berdekatan. Zon pinggir metropolitan pula adalah petempatan yang terletak di luar kawasan tepu bina zon dalaman. Kajian ini menggunakan pakai pengezonan di atas sebagai asas.

Daripada segi penerapan, pengezonan sedemikian boleh menimbulkan masalah, terutamanya bagi mengenal pasti sempadan zon pinggir. Secara geografinya, sempadan yang memisahkan zon dalaman dengan zon pinggir agak sukar ditentukkan secara pasti kerana sebahagian besar zon ini adalah kawasan peralihan desa-bandar. Lagi pun data tentang kawasan tersebut belum ada lagi. Oleh itu, bagi tujuan kajian ini, sempadan zon dalaman dan zon pinggir adalah berasaskan sempadan pentadbiran.

Wilayah metropolitan Lembah Klang meliputi metropolis Kuala Lumpur dan tujuh bandar besar gabungannya yang lain, terdapat banyak lagi pusat bandar yang lebih kecil di Lembah Klang. Di daerah Gombak, terdapat Taman Greenwood & Gombak, Gombak Setia, Kuang, Batu Arang, Kuang, Pengkalan Kundang dan Rawang yang masing-masing mempunyai penduduk pada tahun 2000 melebihi 15,000 orang. Bandar kecil ini adalah sebahagian daripada pusat petempatan yang sedang berkembang di wilayah tersebut. Di luar zon dalaman, perkembangan yang serupa juga dapat diperhatikan. Pembukaan pusat perindustrian dan perkhidmatan baru telah diikuti oleh pembinaan rumah kediaman di zon peri-metropolitan tersebut. Perkembangan ini dapat dilihat misalnya di anjung selatan Negeri Selangor, khususnya Daerah Sepang, Hulu Langat dan Kuala Langat. Di pinggir wilayah metropolitan ini terdapat banyak bandar lain yang juga sedang berkembang pesat seperti Perbandaran Kajang, bandar Balakong, Batu Sembilan, Cheras Baru, Semenyih dan Beranang di Daerah Hulu Langat, bandar kecil seperti Banting, Telok Panglima Garang dan Jenjarum di daerah Kuala Langat, dan Sungai Pelek, Dengkil, Sepang, Salak Tinggi dan Tanjung Sepat di Daerah Sepang. Kajian ini ditumpukan kepada zon pinggir yang terletak di Lembah Langat dikenali juga sebagai Lembah Klang II (Rajah 1).

Rajah 1: Wilayah Metropolitan Lembah Klang dan Zon Pinggirannya Lembah Langat

TREND MIGRASI KE ZON PINGGIRAN WILAYAH METROPOLITAN LEMBAH KLANG

Trend aliran migrasi ke Negeri Selangor cenderung menunjukkan peningkatan yang ketara. Aliran masuk migran ke Negeri Selangor ini pula lebih menumpu ke kawasan pinggiran wilayah metropolitan Lembah Klang.

a. Trend Migrasi Keluar – Masuk Negeri Selangor

Sebagai negeri yang pesat membangun di Malaysia, Selangor adalah kawasan yang sangat menarik untuk didiami. Ini terbukti apabila Laporan Banci Penduduk dan Perumahan tahun 2000 mencatatkan kemasukan penduduk bersih yang paling tinggi ke Negeri Selangor (6.8 peratus pada 1991 dan 6.0 peratus pada 2000) berbanding negeri-negeri lain. Hampir 900,000 penduduk berpindah ke Negeri Selangor dalam tempoh 1995-2000. Bagaimana pun, kira-kira 400,000 daripadanya adalah migran antara daerah dalam Negeri Selangor sendiri yang berpindah tempat kediaman. Selebihnya berpindah masuk terutamanya dari Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur, negeri Perak, Kelantan dan Pahang (Jadual 1).

Jadual 1: Migrasi keluar dari Negeri Selangor dan Wilayah Persekutuan, Kuala Lumpur, 2000

Destinasi mengikut negeri	Kawasan asal			
	Negeri Selangor	% daripada jumlah migran	Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur	% daripada jumlah migran
Johor	11,369	2.05	11,267	3.57
Kedah	6,108	1.10	6,462	2.05
Kelantan	3,088	0.56	3,358	1.07
Melaka	5,290	0.95	5,565	1.77
Negeri Sembilan	16,021	2.89	10,291	3.26
Pahang	8,005	1.44	7,032	2.23
Perak	12,485	2.45	10,811	3.43
Perlis	777	0.14	907	0.29
Pulau Pinang	4,278	0.77	4,944	1.57
Sabah	2,215	0.40	2,448	0.78
Sarawak	1,025	0.19	1,251	0.40
Selangor	396,310	71.36	131,423	41.68
Terengganu	3,807	0.69	3,411	1.08
Wil. Persekutuan Kuala Lumpur	32,145	5.79	114,793	36.41
Wil. Persekutuan Labuan	373	0.07	440	0.14
Luar Malaysia	52,284	9.41	Tm	-
Tempat asal tidak diketahui	Tm	-	Tm	-
Jumlah migran	555,384	100.0	315,327	100.0

Sumber: Malaysia. 2004. Laporan Banci Penduduk dan Perumahan Malaysia 2000. Putarajaya: Jabatan Perangkaan Malaysia.

Bagi Negeri Selangor, jumlah migrasi masuk jauh lebih besar mengatasi migrasi keluar. Hal ini berbeza dengan keadaan yang dialami oleh Wilayah Persekutuan yang merekodkan aliran migrasi keluar bersih tertinggi di Malaysia (-7.2 peratus) bagi tempoh 1995-2000. Ini menunjukkan wujud trend aliran penduduk meninggalkan zon teras tersebut untuk berpindah ke tempat lain. Hal ini dapat dijelaskan apabila terdapat seramai 131,423 penduduk Kuala Lumpur atau hampir 45 peratus daripada jumlah migran (1995-2000) yang berpindah ke Selangor berbanding hanya 32,145 migran atau kira-kira 12 peratus daripada jumlah seluruh migran dari seluruh negeri lain termasuk luar negara yang kini tinggal di Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur. Ini membuktikan bahawa berlaku aliran penduduk keluar dari bandar raya metropolitan tersebut.

Aliran migrasi ke bandar di Negeri Selangor juga adalah antara yang tertinggi di Malaysia (88.6 peratus). Ini menunjukkan bahawa migrasi ke Negeri Selangor bertumpu ke kawasan bandar sama ada bandar besar seperti Subang Jaya, Ampang Jaya, Shah Alam, Kajang atau pun ke bandar-bandar baru seperti Bandar Baru Bangi, Salak Tinggi dan Putrajaya. Juga termasuk aliran ke bandar kecil di pinggir wilayah metropolitan seperti Semenyih, Rawang, Beranang, Banting dan Dengkil.

b. Trend Migrasi Ke Zon Pinggiran Wilayah Metropolitan Lembah Klang

Salah satu kawasan pinggiran wilayah metropolitan yang mengalami kemasukan migran yang banyak ialah Anjung Selatan Negeri Selangor. Zon ini meliputi tiga daerah yang suatu ketika dahulu adalah terpinggir daripada arus pembangunan utama di Lembah Klang. Ketiga-tiga daerah tersebut adalah daerah Hulu Langat, Sepang dan Kuala Langat yang masing-masing pada tahun 2000 mempunyai keluasan 826 km², 582 km² dan 871 km². Kecuali daerah Kuala Langat, dua daerah yang lain menerima migran yang majoritinya berasal dari luar Negeri Selangor. Bagi daerah Hulu Langat, hampir 60 peratus daripada 78,317 keseluruhan migran dalam negara berasal dari luar Negeri Selangor. Manakala di daerah Sepang, daripada 16,268 jumlah seluruh migran kira-kira 50 peratus berpindah dari luar Negeri Selangor. Sedangkan di daerah Kuala Langat daripada 17,306 keseluruhan migran hanya kira-kira 33 peratus berasal dari luar Negeri Selangor. Proses pembangunan yang pesat yang sedang berlaku di kedua-dua daerah Hulu Langat dan Sepang menjelaskan tentang aliran migrasi masuk yang tinggi dari luar Selangor ke daerah tersebut. Proses perindustrian dan penempatan semula serta penubuhan pelbagai institusi perkhidmatan awam dan swasta di daerah Hulu Langat telah menyediakan banyak peluang pekerjaan dan seterusnya menggalakkan berlakunya proses pembandaran di zon pinggiran wilayah metropolitan tersebut. Begitu juga daerah Sepang yang menempatkan beberapa projek mega seperti pembangunan Pusat Pentadbiran Persekutuan Putrajaya dan bandar Syberjaya selain Lapangan Terbang Antarabangsa Kuala Lumpur (KLIA) telah menjadi pemangkin pembangunan daerah tersebut. Perkara tersebut tidak berlaku di daerah Kuala Langat.

Migrasi ke tiga-tiga daerah Hulu Langat, Kuala Langat dan Sepang yang terletak di pinggiran Metropolitan Lembah Klang juga turut menunjukkan suatu aliran yang menarik. Aliran dari kawasan teras di wilayah metropolitan khususnya Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur (kawasan bandar raya) mencatatkan isipadu aliran yang agak signifikan iaitu kira-kira 18.4 peratus ke daerah Hulu Langat, 10 peratus ke daerah Sepang dan hanya 3.4 peratus ke daerah Kuala Langat. Daerah Hulu Langat dan Sepang yang terletak lebih hampir dengan Kuala Lumpur didapati menerima kemasukan migran yang lebih banyak. Negeri-negeri lain yang turut menyumbang migran ke tiga-tiga daerah tersebut termasuklah negeri-negeri jiran Selangor, khususnya Perak, Pahang dan Negeri Sembilan.

Selain Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur beberapa daerah di Negeri Selangor yang juga kawasan perbandaran di Lembah Klang, didapati turut menyumbang migran ke daerah Hulu Langat, Sepang dan Kuala Langat dalam jumlah yang agak besar. Daerah tersebut adalah Petaling, Kelang dan Gombak iaitu daerah yang terletak dalam zon dalaman wilayah metropolitan Lembah Klang (Jadual 2).

Jadual 2: Migrasi ke daerah pinggir Wilayah Metropolitan Lembah Klang, 2000

Kawasan terakhir sebelum pindah	Jumlah migran di destinasi					
	Hulu Langat		Kuala Langat		Sepang	
	Bilangan	%	Bilangan	%	Bilangan	%
Wil. Persekutuan K. Lumpur	49,017	22.50	875	3.42	3,518	10.75
Petaling	10,544	4.84	1,613	6.30	4,412	13.48
Kelang	2,261	1.04	2,487	9.72	876	2.68
Gombak	6,161	2.83	236	0.92	1,112	3.40
Migran Lembah Klang	67,983	31.20	5,211	20.37	9,918	30.29
Migran dari tempat lain	149,892	68.80	20,376	79.63	22,822	69.71
Jumlah migran Malaysia	217,875	100.0	25,587	100.0	32,740	100.0

Sumber: Malaysia. 2004. Banci Penduduk dan Perumahan Malaysia 2000: Migrasi dan Taburan Penduduk. Putrajaya: Jabatan Perangkaan Malaysia.

Jadual 2 menunjukkan bahawa dalam tempoh 1995-2000, lebih 31 peratus migran seluruh negara yang berpindah ke daerah Hulu Langat berasal dari Lembah Klang. Daripada jumlah tersebut lebih 22 peratus adalah warga Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur. Manakala situasi di daerah Sepang dan Kuala Langat, masing-masing 30.3 peratus dan 20.7 peratus migran berasal dari Lembah Klang khususnya daerah Petaling dan Gombak. Hal ini cenderung untuk menyokong hakikat bahawa daerah yang terletak di pinggir khususnya Hulu Langat dan Sepang adalah penerima utama migran yang berpindah keluar dari zon teras wilayah metropolitan Lembah Klang. Perkara ini dapat diperiksa dengan lebih lanjut dengan meneliti ciri migrasi isi rumah di ketiga-tiga daerah yang terletak di pinggir wilayah metropolitan tersebut.

BUKTI MIGRASI KE PINGGIRAN WILAYAH METROPOLITAN DI DESTINASI

Bagi membuktikan lebih lanjut aliran migrasi ke pinggir wilayah metropolitan bahagian ini memeriksa corak migrasi isi rumah yang tinggal di zon pinggir wilayah metropolitan Lembah Klang. Isi rumah migran di empat buah kawasan perumahan terpilih diketiga-tiga daerah iaitu Hulu Langat, Kuala Langat dan Sepang telah dikaji selidik. Analisis awal ke atas data tersebut menunjukkan beberapa perkara menarik.

a. Ciri Migran

Perpindahan ke pinggir wilayah metropolitan Lembah Klang umumnya bersifat selektif. Ini kerana perpindahan hanya melibatkan golongan isi rumah yang tertentu sahaja. Jadual 3 adalah ringkasan maklumat tentang ciri migran yang terlibat dengan perpindahan ke kawasan pinggir wilayah tersebut. Rata-rata migran mempunyai saiz keluarga melebihi lima orang, berpendidikan tinggi, mempunyai kereta sendiri, bekerja dalam sektor perkhidmatan dan pembuatan. Jarak tempat kediaman ke tempat kerja umumnya kurang daripada 20 kilometer. Hanya sebahagian kecil daripada migran yang berpendapatan sederhana dan rendah. Kebanyakan migran juga tergolong dalam kumpulan umur melebihi 35 tahun dan rata-rata dilahirkan di Negeri Selangor dan negeri jiran lain yang berdekatan. Bagaimana pun, tidak semua migran merupakan pemilik rumah yang mereka diami. Hanya lebih sedikit daripada separuh memiliki rumah kediaman sendiri. Ini

menunjukkan bahawa masih ramai dalam kalangan mereka yang mungkin akan berpindah pada masa akan datang sekiranya ada peluang memiliki rumah di tempat lain.

Jadual 3: Ciri sosioekonomi ketua isi rumah migran di empat kawasan pinggir wilayah metropolitan Lembah Klang

Ciri-ciri migran	% migran
Tinggal di tempat kediaman sekarang kurang 10 tahun	98.5
Ketua isi rumah bekerja dalam sektor perkhidmatan dan pembuatan	80.7
Isi rumah 5 orang dan lebih	79.0
Memiliki kereta sendiri	78.1
Jarak ke tempat kerja ketua isi rumah kurang 20 KM	71.6
Berumur melebihi 35 tahun	71.0
Pendapatan bulanan ketua isi rumah melebihi RM2,000	66.8
Memiliki ijazah atau diploma	61.1
Ketua isi rumah/isteri pemilik rumah yang didiami	55.3
Lahir di Negeri Selangor, Perak, Pahang, Melaka & Negeri Sembilan	55.0

Sumber: Kaji selidik 2006.

b. Kawasan Asal Migran

Analisis lebih lanjut tentang arah tuju perpindahan penduduk di kawasan pinggir wilayah metropolitan Lembah Klang cenderung untuk menunjukkan bahawa rata-rata migran berpindah keluar dari zon teras wilayah tersebut (Jadual 4).

Jadual 4: Tempat asal migran di pinggir wilayah metropolitan Lembah Klang

Daerah tempat tinggal terakhir (Tempat asal)	Destinasi (% migran tempat kediaman sekarang)				Jumlah (%)
	Bandar Baru Bangi	Dengkil	Salak Tinggi	Banting	
Kuala Lumpur	8.8	2.3	2.3	2.3	15.7
Petaling	8.5	2.3	5.4	3.5	19.7
Gombak	1.2	0.8	1.9	0.4	4.3
Klang	1.2	1.2	0.4	0.4	3.2
Hulu Langat	12.6	3.5	3.1	1.9	21.1
Daerah lain (Selangor)	5.0	1.9	1.2	0.8	8.9
Luar Selangor	6.8	6.9	4.2	9.2	27.1
Jumlah	44.2	18.8	18.5	18.5	100.0

Sumber: Kaji selidik 2006.

Secara keseluruhan, majoriti migran (43 peratus) yang berpindah masuk ke empat-empat kawasan perumahan baru di pinggir wilayah metropolitan Lembah Klang berasal dari daerah dalam lingkungan zon teras dan dalaman wilayah tersebut. Mereka berpindah keluar dari zon teras iaitu Bandar Raya Kuala Lumpur dan zon dalaman khususnya Bandar Raya Shah Alam, Perbandaran Petaling Jaya, Klang, Selayang, Ampang Jaya dan Subang Jaya. Hanya kira-kira 30 peratus migran berpindah dari daerah lain termasuk daerah Hulu Langat sendiri. Arah aliran

perpindahan ini sejajar dengan arah yang direkodkan dalam banci penduduk dan perumahan 2000 di mana daerah Hulu Langat, Sepang dan Kuala Langat adalah kawasan tumpuan perpindahan keluar dari zon teras dan dalaman wilayah metropolitan Lembah Klang.

Secara umumnya, majoriti migran (43 peratus) yang berpindah masuk ke empat-empat kawasan perumahan baru di pinggir wilayah metropolitan Lembah Klang-Langat berasal dari daerah dalam lingkungan zon teras dan dalaman wilayah tersebut. Mereka berpindah keluar dari zon teras iaitu Bandar Raya Kuala Lumpur dan zon dalaman khususnya Bandar Raya Shah Alam, Perbandaran Petaling Jaya, Klang, Selayang, Ampang Jaya dan Subang Jaya. Hanya kira-kira 30 peratus migran berpindah dari daerah lain termasuk daerah Hulu Langat sendiri. Arah aliran perpindahan ini sejajar dengan arah yang direkodkan dalam banci penduduk dan perumahan 2000 di mana daerah Hulu Langat, Sepang dan Kuala Langat adalah kawasan tumpuan perpindahan keluar dari zon teras dan dalaman wilayah metropolitan Lembah Klang.

MIGRASI KELUAR DAN REBAKAN BANDAR DI PINGGIRAN WILAYAH METROPOLITAN

Migrasi keluar dari zon teras dan dalaman dapat dikaitkan dengan proses rebakan bandar di pinggir wilayah metropolitan. Rebakan bandar adalah proses perluasan sempadan tepu bina bandar ke kawasan luar bandar di zon pinggirnya. Proses ini adalah berkaitan dengan corak pertumbuhan metropolitan itu sendiri dari segi kekuatan ekonomi asas, perubahan sosial dan politik (Alberto 2007). Rebakan bandar juga merupakan proses perluasan bandar dan sekitarnya secara horizontal (Mills 2003). Perluasan kawasan bandar disebabkan oleh pertambahan penduduk bandar secara semula jadi dan tingginya aliran migrasi masuk ke wilayah metropolitan serta pergerakan keluar penduduk ke kawasan pinggir (Erck & Koomen 2008; Frankel & Ashkenazi 2008). Proses tersebut didorong oleh pelbagai pemacu dan mofif. Antaranya termasuklah tekanan akibat kepadatan penduduk yang tinggi di zon teras dan dalaman, pembangunan hartanah yang pesat di zon pinggir yang menarik penduduk untuk memilikinya, pembinaan jaringan pengangkutan moden yang memudahkan mobiliti penduduk, dan dasar pemerintah menyahpusatkan fungsi bandar raya khususnya sub sektor perkhidmatan pendidikan, pentadbiran awam, penyelidikan dan aktiviti perindustrian ke pinggir (Katiman Rostam 2006). Akibatnya kawasan pinggir membangun dengan pesat dan menarik penduduk untuk berpindah ke kawasan tersebut. Sementara motifnya pula ditunjukkan dalam Jadual 5.

Jadual 5: Motif migrasi keluar ke zon pinggir wilayah metropolitan

Motif migrasi dan daya tarikan kawasan	Pandangan migran (%)			Jumlah
	Amat penting	Sederhana penting	Kurang penting	
Rumah kediaman yang lebih menarik	66.1	25.7	8.2	100.0
Keadaan kejiranan yang menarik/sesuai	59.4	29.7	10.9	100.0
Harga rumah lebih murah	56.0	23.7	20.3	100.0
Pekerjaan dan gaji yang lebih baik	51.4	17.1	31.5	100.0
Hampir dengan tempat suami bekerja	51.0	19.5	29.5	100.0
Terdapat banyak peluang tingkat ekonomi	47.5	12.1	40.4	100.0
Keadaan dalaman rumah lebih baik	43.6	30.7	25.7	100.0
Hampir dengan tempat isteri bekerja	41.2	17.5	41.3	100.0

Mengikuti keluarga	40.6	9.8	49.6	100.0
Dipindahkan oleh majikan	33.9	11.3	54.8	100.0

Sumber: Kaji selidik 2006.

Secara umumnya keinginan untuk memiliki atau untuk mendiami rumah kediaman sama ada yang lebih baik, menarik, murah atau pun kejiranan yang baik, merupakan motif utama perindahan isi rumah keluar ke zon pinggir wilayah metropolitan. Motif tersebut mengatasi tarikan yang lain seperti kehampiran tempat kerja dan peluang meningkatkan ekonomi. Motif ingin membeli tanah, mendiami rumah atau kejiranan baru secara langsung berkait dengan rebakan bandar di zon pinggir. Ini kerana pergerakan penduduk ke zon pinggir akan diikuti oleh perkembangan kawasan perumahan yang baru kerana adanya permintaan yang terpendam terhadap rumah atau hartanah kediaman dalam motif perpindahan mereka ke zon tersebut. Tidak ramai migran (13.5 peratus) yang bercadang untuk berpindah keluar dalam tempoh 5-10 tahun akan datang. Bagaimana pun terdapat 40.0 peratus migran yang ada keinginan untuk berpindah selepas besara. Jika mereka berpindah kerana mahu mencari rumah kediaman baru yang lebih baik, proses perkembangan guna tanah perumahan akan terus berlaku. Guna tanah bandar akan terus merebak ke pinggir.

Analisis lebih lanjut tentang pandangan migran terhadap perbezaan antara keadaan rumah atau hartanah kediaman di tempat tinggal sekarang berbanding dengan keadaan rumah atau hartanah di kawasan kediaman mereka sebelum ini, menyerlahkan lagi hakikat yang tersirat dalam motif perpindahan mereka. Jadual 6 menunjukkan keadaan kawasan, hartanah atau rumah kediaman yang menjadi tarikan utama mereka untuk berpindah keluar ke zon pinggir wilayah metropolitan.

Jadual 6: Perbandingan keadaan rumah kediaman sekarang dan rumah terakhir sebelumnya

Keadaan rumah kediaman sekarang	Pandangan (% migran)			Jumlah
	Lebih baik	Sama	Kurang baik	
Landskap menarik	80.1	17.2	2.7	100.0
Kebersihan kawasan	78.2	17.6	4.2	100.0
Kepadatan & kesesakan	77.4	18.8	3.8	100.0
Keselamatan lebih terjamin	73.9	20.7	5.4	100.0
Kemudahan komuniti lebih baik	72.6	20.5	6.9	100.0
Hubungan kejiranan lebih baik	68.2	26.8	5.0	100.0
Kos, sewa & harga rumah	64.0	20.7	15.3	100.0

Sumber: Kaji selidik 2006.

Walau pun harga atau sewa rumah merupakan salah satu motif perpindahan migran ke empat-empat kawasan perumahan di pinggir wilayah metropolitan, tetapi perkara tersebut tidak menjadi keutamaan dalam mempengaruhi keputusan mereka untuk berpindah. Sebaliknya keadaan landskap yang menarik, keadaan persekitaran rumah kediaman yang terancang serta lebih bersih, tidak sesak dan diyakini status keselamatannya, lebih berpengaruh. Ini menunjukkan bahawa kawasan pinggir metropolitan mempunyai kelebihan tersendiri dalam menarik penduduk untuk berpindah ke arahnya. Perkara ini merupakan penunjuk yang ketara bahawa permintaan terhadap hartanah dan rumah kediaman di zon pinggir metropolitan Lembah Klang-Langat adalah cukup tinggi. Ini mendorong para pelabur sama ada individu atau

syarikat untuk membeli tanah pertanian di zon tersebut bagi tujuan pembangunan. Pada masa kebelakangan ini, selepas ada tanda berlaku pemulihan ekonomi, para pemaju hartanah dilihat amat aktif melakukan tukar syarat untuk menukarkan tanah pertanian kepada perumahan, perindustrian atau komersial. Kesannya, banyak projek pembangunan rumah kediaman dan komersial dimajukan di zon tersebut. Banyak taman perumahan baru tumbuh seperti yang dapat diperhatikan di sekitar Putrajaya-Syberjaya, Salak Tinggi, Bandar Baru Bangi, Beranang, Telok Panglima Garang, Dengkil, Bukit Mahkota dan Banting. Perubahan guna tanah daripada pertanian kepada rumah kediaman dan komersial di zon pinggir wilayah metropolitan ini terus menolak sempadan tepu bina bandar ke arah pinggir. Rebakan bandar sama ada secara terancang atau tidak terancang yang pesat ini sebenarnya adalah sebahagian daripada proses pembentukan bandar raya mega di wilayah metropolitan Lembah Klang-Langat.

KESIMPULAN

Secara keseluruhannya makalah ini telah membincangkan pola migrasi penduduk keluar dan masuk wilayah metropolitan Lembah Klang dan kaitannya dengan proses rebakan bandar. Kesimpulan yang dapat diketengahkan di sini diringkaskan sebagai berikut: pertama, Wilayah metropolitan Lembah Klang masih berkembang dengan kadar yang pesat. Pertumbuhan pesat berlaku di zon tepu bina pinggir bandar; kedua, terdapat kecenderungan penduduk Bandaraya Kuala Lumpur untuk berpindah keluar dengan aliran migrasi keluar yang ketara dikesan menuju ke zon pinggir wilayah metropolitan khususnya daerah Hulu Langat, Sepang dan Kuala Langat, selain aliran dari zon dalaman seperti kawasan perbandaran di daerah Gombak, Petaling dan Klang; ketiga, migrasi keluar dari wilayah metropolitan rata-rata bermotifkan keinginan mahu membeli hartanah atau mendiami rumah kediaman baru. Majoriti migran berpandangan keadaan kawasan kediaman dan hartanah di zon pinggir wilayah metropolitan lebih menarik dan baik berbanding dengan keadaan kawasan yang mereka diami sebelum ini. Motif ingin menempati kawasan kediaman atau memiliki hartanah di zon pinggir wilayah metropolitan adalah suatu daya yang tersembunyi. Daya tersebut merupakan suatu bentuk permintaan terhadap hartanah, khususnya rumah kediaman yang dimanfaatkan sepenuhnya oleh para pemaju. Kesannya, banyak kawasan taman perumahan dan bandar baru dibina di zon pinggir ini. Perkembangan tersebut merupakan sebahagian daripada proses rebakan bandar yang memerlukan pihak berkuasa memberikan perhatian serius. Tanpa kawalan dan perancangan, proses migrasi dan rebakan bandar ke pinggir wilayah metropolitan ini boleh menimbulkan pelbagai isu sosial.

RUJUKAN

- Alberto. 2007. The concept of Urban Sprawl. What is it, exactly? <http://www.socyberty.com/People/Urban-Sprawl.41248>. [Diakses 10 Mac 2009].
- Chang, Myong-Hun & Harrington, J.E. 2000. Centralization vs. decentralization in multi-unit organization: a conceptual model of a retail chain as a multi-agent adaptive system. *Management Science*, 46 (11): 1427-1440.
- Drakakis-Smith, D. 2000. *Third World Cities*. London: Routledge

- Erck, J.R.V. & Koomen, E. 2008. Characterizing urban concentration and land use diversity in simulations of future land use. *The Annals of Regional Science: An International Journal of Urban, Regional and Environmental Research and Policy*. 42 (1): 99-121.
- Frenkel, A. & Ashkenazi, M. 2008. The Integrated sprawl index: measuring the urban landscape in Israel. *The Annals of Regional Science: An International Journal of Urban, Regional and Environmental Research and Policy*. 42 (1): 99-121.
- Gordon, P. & Richardson, H.W. (2000) Critiquing sprawl's critics. *Policy Analysis*, 24: 1-18.
- Hugo, G. 1996. Urbanization in Indonesia: city-countryside linked. In Gugler, J. (pnyt.) *The urban transformatin in the developing world*. Oxford: Oxford University Press.
- Jones, G. W. 1997. The throughgoing urbanization of East and South East Asia. *Asia Pacific Viewpoint*. 38 (3): 237-249.
- Jones, G.W., Chiang-Lung Tsay & Bhishna Bajracharya (2000). Demographic and employment change in the mega cities of Southeast and East Asia. *Third World Planning Riview* . 22 (1): 1-28.
- Katiman Rostam. 1997. Industrial expansion, employment changes and urbanization in the peri-urban areas of Klang-Langat Valley, Malaysia. *Asian Profile*, 25 (4): 306-315.
- Katiman Rostam. 2006. Migrasi ke Kawasan Pinggiran Lembah Klang. *Akademika*. 68: 3-27.
- Krugen, P. & Elizondo, R.L. 1996. Trade policy and the Third World metropolis. *Journal of Development Economies* 49: 137-150.
- Lee Boon Thong. 1996. Emerging urban trends and the globalizing economy in Malaysia. In Fu-Chen Lo & Yue-Man Yeung (pnytg.) *Emerging world cities in Pacific Asia*. Tokyo: United Nation University Press.
- Malaysia 2004. Mirgrasi dan Taburan Penduduk, Laporan Banci Penduduk dan Perumahan Malaysia 2000. Putrajaya: Jabatan PerangkaanMalaysia.
- McGee, T. G. 1995. Metrofitting the emerging mega-urban regions of ASEAN: an overview. In McGee, T.G. & Robinson, Ira. (pnyt.) *The mega-urban regions in Southeast Asia, policy challenges and responses*. Vancouver: University of British Columbia Press.
- Miesckowski, P. & Mills, E.S. 1993. The causes of metropolitan suburbanization. *Journal of Economic Perspectives*, 7 (3): 135-147.
- Mills, E.S. 2003. Book review: Urban sprawl causes, consequences and policy responses. *Regional Science and Urban Economics* 33 (2003) 251–252.
- Nazrul Islam. 1996. Migrants in Dhaka Metropolitan Area. *Urban Studies Programme*. Dhaka: Dhaka University Press.

Penghargaan:

Makalah ini adalah sebahagian daripada hasil penyelidikan SK/32/2004 tentang 'Mengesakan perkembangan bandar-bandar metropolitan di Lembah Klang dan impaknya terhadap penduduk dan petempatan di pinggir wilayah metropolitan' yang dibiayai oleh Universiti Kebangsaan Malaysia. Penulis merakamkan ucapan terima kasih sebagai tanda penghargaan.

Katiman Rostam, Mohd Fuad Mat Jali & Aishah@Eshah Hj Mohammad
Pusat Pengajian Sosial, Pembangunan dan Persekitaran
FSSK. Universiti Kebangsaan Malaysia
Bangi Selangor
Email: katman@ukm.my